

ТУРЛАРАРО МУРАККАБ ДУРАГАЙЛАРДА ҚИММАТЛИ ХЎЖАЛИК
БЕЛГИЛАРИ ИРСИЙЛАНИШИНИНГ ГЕНЕТИК ТАҲЛИЛИ.

Қудратова М.Қ.¹

Умаров Р.Ф.¹

Умедова М.Э.²

¹Тошкент Давлат Тиббиёт Университети.

²Тошкент Давлат Аграр Университети.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.23221297>

Аннотация. Тадқиқотда гўзанинг *G.hirsutum* L. туричи хилма-хилликларидан рудерал *ssp.punctatum* ва маданий троник шакл *ssp.glabrum* var.*marie-galante*; *G.mustelinum* Miers ex Watt ёввойи тури ҳамда улар иштирокида ўзаро чапиштириб олинган дурагайлар белгиларининг ирсийланиши, ўзгарувчанлик даражаси ва шаклланишига қиёсий баҳо бериш, генетик хусусиятларини молекуляр таҳлил қилиш орқали янги генотипларни ажратиш олиш генетик-селекцион тадқиқотлар самарадорлигини оширишга хизмат қилиши аниқланган.

Калим сўзлар: мураккаб дурагайлаш, рудерал шакл, ўзгарувчанлик, ирсийланиш даражаси, генотип, тетраплоид.

Пахта етиштирувчи мамлакатларда гўзанинг қимматли навларини яратиш долзарб масалалардан бири ҳисобланади. Хусусан, Ўзбекистонда ҳам бу масала бўйича турли тадқиқот ишлари амалга оширилмоқда.

Ҳар бир навда қимматли хўжалик белгиларнинг ижобий самарадорлиги пахта (тола) сифатини янада оширади.

Гўзанинг ёввойи, ярим ёввойи ва маданий тетраплоид турларида қимматли хўжалик белгиларининг ирсийланишини анъанавий ва молекуляр-генетик жиҳатдан таҳлил қилиш орқали уларнинг турли абиотик ва биотик стресс омилларга чидамлилигини таъминлаш ва ўрганиш имконияти яратилади.

Анъанавий селекция усулларида маркерларга асосланган селекция (МАС) технологиясини тадбиқ этиш жараёнларга сарфланувчи барча турдаги ресурсларининг тежалишига, тажриба ва синов жараёнида экиладиган майдонлар ҳажмининг қисқаришига, генотипларнинг ўта аниқликда танланишига ва энг асосийси янги нав яратишга кетадиган вақтнинг сезиларли қисқаришига эришилади.

Ёввойи ва маданий тетраплоид турлар асосида олинган мураккаб дурагайларнинг ғўза селекцияси учун аҳамиятли ҳисобланган қимматли хўжалик белгиларининг ирсийланишини анъанавий ва молекуляр генетик усулларида фойдаланиб тадқиқ этиш тадқиқотнинг асосий вазифаси ҳисобланади.

Тадқиқотда ғўзанинг *G.hirsutum* L. туричи хилма-хилликларидан рудерал *ssp.punctatum* ва маданий тропик шакл *ssp.glabrum* var.*marie-galante*; *G.mustelinum* Miers ex Watt ёввойи тури ҳамда улар иштирокида ўзаро чатиштириб олинган дурагайларнинг F_3 авлодидан фойдаланилди.

Бошланғич намуналарни мураккаб дурагайлаш асосида олинган F_1 , F_2 авлодларининг қимматли хўжалик белгилари, морфобиологик белгилари, толанинг сифат кўрсаткичлари ўрганилиб, молекуляр-генетик усуллар ёрдамида турли праймерлар билан текширилди.

Олиб борилган тадқиқотлар натижаларига асосланган ҳолда рекомбинант дурагайларда қимматли хўжалик белгиларининг ирсийланиши, ўзгарувчанлик даражаси ва шаклланишига қиёсий баҳо бериш, генетик хусусиятларини молекуляр таҳлил қилиш орқали янги генотипларни ажратиш олиш генетик-селекцион тадқиқотлар самарадорлигини оширишга хизмат қилиши аниқланди.